

Jeugd, (wapen)geweld en georganiseerde misdaad

dr. Edward van der Torre¹

Gespreksnotitie, 25 september 2023

Graag maak ik gebruik van de mogelijkheid om een gespreksnotitie te maken ten behoeve van een rondetafelgesprek met de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid over wapens en jongeren op donderdag 28 september 2023. Ik verricht, met anderen, veel onderzoek op lokaal niveau naar de ondermijnende effecten van georganiseerde misdaad. Daarbij komen jongeren en twintigers - pakweg tussen vijftien en 27 jaar oud - in beeld als dader en als slachtoffer of in een soort tussencategorie, namelijk als dader-en-slachtoffer.

In deze criminele context zijn wapens beschikbaar en wordt geweld gebruikt. Dit is een probleem op zich, al is het één van de nevenproducten van de opkomst van een criminele (drugs)wereld in kwetsbare wijken, aldus de rapporten 'Preventie met Gezag'² (over kwetsbare wijken) en 'Pact voor de Rechtsstaat'³ (over de Nederlandse drugsmisdaad). Zo beredeneerd vergt het beleidsmatig beteugelen van wapenbezit en -geweld onder jeugdigen en twintigers niet alleen gerichte inspanningen op de korte termijn. Het maakt namelijk deel uit van langdurige publieke en maatschappelijke inspanningen om de schadelijke effecten van de drugswereld terug te dringen. Vanuit dit perspectief wijs ik u op enkele trends en ontwikkelingen, alsook op enkele belangrijke elementen van de overheidstaak om vooruitgang te boeken. Langs deze route komen beleidstrajecten in beeld die een noodzakelijke aanvulling zijn op gespecialiseerd onderzoek naar jeugd en wapenbezit en -gebruik.

Trends en ontwikkelingen:

- 1) Georganiseerde drugscriminaliteit als aanjager. In Nederland zijn de drugshandel en drugsproductie in de afgelopen decennia naar een hoog niveau gestegen. Europol betitelt ons land als de belangrijkste logistieke draaischijf in Europa bij de productie, invoer, doorvoer en uitvoer van populaire drugssoorten (met name softdrugs, cocaïne, xtc en amfetamine). Het betreft bovenlokale (landelijke en internationale) misdaadpraktijken, al zijn die ingebed in criminele netwerken met een lokale basis in een fysieke leefomgeving; typische 'glocalisering'. Door die lokale inbedding krijgt de misdaad - als een sociale olievlek - lokale invloed, ook op jeugdigen en twintigers: als kans en bedreiging (zie punt 2 en 3). Daarnaast treedt criminele olievlekwerking op: de drugscriminaliteit als basis en impuls voor andere vormen van criminaliteit, waaronder wapenhandel en -bezit (zie punt 4).
- 2) Jeugdcriminaliteit: uit het straatbeeld (en weer terug, inclusief geweld). Er zijn twee patronen die ertoe (kunnen) leiden dat de criminaliteit van jeugdigen en twintigers professionaliseert (instrumenteler wordt) én gedeeltelijk verdwijnt uit het straatbeeld. In de *eerste plaats* de route van vermogensdelicten naar drugscriminaliteit; en daarmee van territoriaal geweld naar meer instrumenteel geweld.⁴ Onder meer inbraken en voertuigcriminaliteit leiden tot aangiften (en politieregistraties). Dit gaat gepaard met territoriale claims, getuige geweld (m.n. intimidatie) tegen andere criminelen, professionals

---

¹ Bestuurskundige en criminoloog bij LokaleZaken.

² Noordanus, P., Torre, E.J. van der, Tops, P. & Kester, J. (2021). *Preventie met Gezag. Een strategie voor weerbare wijken*. Den Haag: Aanjaagteam Ondermijning.

³ Noordanus, P., Tops, P. & Torre, E.J. van der (2020). *Een Pact voor de Rechtsstaat. Een sterke terugdringing van drugscriminaliteit in tien jaar*. Den Haag: Aanjaagteam Ondermijning.

⁴ Beke, B., Ferwerda, H., Torre, E. van der, & Bervoets, E. (2013). *Jeugdgroepen en Geweld: van signalering naar aanpak*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

en burgers. Dit valt op in het straatbeeld. Criminele ‘groei’ en de stap naar bovenlokale drugscriminaliteit gaan samen met minder zichtbaar instrumenteel geweld: gericht op het verwerven van een buit, het beschermen van drugsinkomsten en het in het gareel houden van criminele uitvoerders. Drugscriminaliteit is geen aangiftedelict en de pakkans is, zeker voor organiserende criminelen, beduidend kleiner dan bij vermogensdelicten. De misdaad professionaliseert; de politieregistraties dalen.

In de *tweede plaats* is digitale criminaliteit één van de misdaadmarkten waarop jeugdigen en twintigers – deels ook in combinatie met drugscriminaliteit - actief zijn, op zoek naar ‘snel’ en ‘makkelijk’ geld.⁵ Dit soort crimineel opportunisme staat *niet* op gespannen met de *know how* die hierbij nodig is, omdat daartoe op het darkweb digitale tools gekocht kunnen worden. Digitale criminaliteit is, althans deels, verweven met ‘gewone’ criminele netwerken met jongeren. Aldus maakt het deel uit van de conflictvolle fysiek-sociale criminele wereld; het is nieuwe wijn in oude zakken.

Door deze professionalisering verdween de misdaad op de korte termijn uit het straatbeeld. Dit wekte de indruk van vooruitgang, maar dat was schijn.⁶ Er is onder jeugdigen en twintigers een cultuur opgekomen waarin het verdienen van (snel) misdaadgeld een doel op zich is; geld, luxe goederen en wapens worden getoond. *Geweld en wapengeweld zijn een nevenproduct. Territoriaal geweld, instrumenteel en impulsief geweld lopen door elkaar heen. Zo keert de jeugdmisdaad weer terug in het straatbeeld.*

- 3) Drugs: sociale olievlek. Het vooruitzicht op criminele inkomsten en status is aantrekkelijk. Participatie in het criminele (drugs)circuit voorziet in een verlangen naar status, vertier, spanningen en criminele kansen. Criminele (drugs)inkomsten helpen om de afhankelijkheid van overheid, werk en onderwijs te verminderen of zelfs weg te nemen. Organiserende (calculerende) criminelen spannen gewillige of afhankelijke jongeren en twintigers voor het karretje bij strafbare feiten: om drugs te verkopen, te vervoeren, te stelen (‘ripdeal’), veilig te stellen (‘uithalen’) of om misdaadgeld op hun bankrekening te laten storten (‘geldezel). *Er ontstaan criminele relaties en financiële belangen (b.v. drugs verkopen of bezorgen) in het sociaal-criminele bestaan van jonge mensen. Dit leidt tot spanningen en conflicten, als voedingsbodem voor wapenbezit en (wapen)geweld.*
- 4) Drugs: criminele olievlek. *Drugscriminaliteit is een drie-eenheid met geweld en (bezit en gebruik van) wapens.* Wapenhandel is een verdienmodel met een lage pakkans. De drugswereld is conflictgevoelig rond de levering en betaling van drugs en vanwege agressieve en mogelijk impulsieve persoonlijkheden. Op lokaal niveau springt in het oog dat jeugdigen en twintigers locaties beschermen, elkaar uitdagen, wapens bezitten en die zo nu en dan gebruiken. Meer geweld is zo gezien het bijproduct van de groei van de lokale drugsmisdaad. Dat is zorgelijk, maar anno 2023 blijkt de situatie erger dan gedacht. Zie punt 5.
- 5) Publiek geweld: erger dan gedacht. De afgelopen tijd is gebleken dat de omvang en de impact van de drugseconomie in Nederland op een aantal punten groter is dan beschreven in het Pact voor de Rechtsstaat. De aantrekkingskracht van de drugswereld (op met name jongeren) is groter dan gedacht. *Er is een grote kweekvijver met jonge criminele loopjongens, die niet alleen wordt ingezet bij drugshandel (b.v. uithalers), maar ook bij grof publiek geweld: de ‘explosiegolf’ met vuurwerk, granaten en beschietingen.*⁷

---

⁵ Torre, E.J. van der, Tops, P. & Jongepier, T. (2023). *Ondermijning in het ommeland. Een analyse van (de gemeentelijke aanpak van) ondermijning in negen Groningse gemeenten*. Rotterdam: LokaleZaken.

⁶ Ferwerda, H., Beke, B., Bervoets, E. (2017). De onzichtbare invloed van bovenlokale criminele netwerken op de wijk. *Tijdschrift voor de politie*, 79(9/10), 6-11.

⁷ Noordanus, P, Tops, P. & Torre, E.J. van der (2023). *Naar een Pact voor de Rechtsstaat 2.0. Vasthouden en versterken*.

- 6) Jongeren en twintigers die klem worden gezet: geweld is dichtbij. Waarom zijn jongeren, ook voor kleine bedragen, bereid riskante en/of gewelddadige criminele acties uit te voeren? Dit is niet de plaats voor een uitvoerig antwoord, al maak ik me zorgen over enkele manieren waarop jongeren en twintigers klem worden gezet. Vanuit zo'n klempositie is de stap naar grof geweld kleiner dan het lijkt. Zo'n positie ontstaat op verschillende manieren: een schuldenpositie of chantabele positie bij criminelen; 'gratis' woonruimte, waarvoor een wederdienst geleverd moet worden; ontoereikende zorg (mogelijk geleverd door een 'criminele' aanbieder) waardoor de leefsituatie chaotisch wordt; en drugshandelaren die continu drugs pushen en verkopen. *In een hectische leefomgeving - waarin kwetsbare en criminele jongeren als het ware met vijf of zes ballen moeten jongleren - bestaan heel wat risico's, waaronder geweldsrisico's: slachtoffer van wapengeweld, de gevoelde noodzaak tot bescherming met een wapen en vatbaarheid voor impulsief geweld of voor (slecht betaalde) geweldsklussen.*
- 7) Ook 'gewone' jongeren. Het is zorgelijk en opmerkelijk dat óók hele gewone jongeren in de drugsriminaliteit verzeild raken; omdat het dichtbij is en aantrekkelijk (lijkt). Ook gewone jongeren bewapenen zich; soms met pepperspray, maar ook met zwaardere middelen, omdat ze - onwenselijk en bijna altijd feitelijk onterecht - denken dat dit nuttige of noodzakelijke zelfbescherming is. Deze micro-wapenwedloop is een sub-fenomeen, al ben ik niet zeker van de omvang.

Wat te doen?

Repressie en preventie, grenzen stellen en perspectief bieden, horen onlosmakelijk bij elkaar. *Repressie zonder preventie is eindeloos, preventie zonder repressie is tandeloos*, aldus de meest geciteerde zin uit het Pact voor de Rechtsstaat. Preventie en repressie dienen gecombineerd en op elkaar afgestemd te worden en vormen twee zijden van dezelfde medaille, die dus niet zonder elkaar kunnen bestaan. Vanuit het perspectief van deze notitie - waarbij jeugdgeweld wordt gezien als nevenproduct van de georganiseerde (drugs)wereld - zijn de volgende drie lange termijn investeringen nodig of verstandig:

1. Lokale opsporing. Organiserende en sturende criminelen misbruiken sociale problemen bij jongeren en twintigers; om hen te werven als drugsklant en/of voor het karretje te spannen bij criminele feiten, inclusief (wapen)geweld. Dit zijn ernstige strafbare feiten, met jeugdigen en twintigers als slachtoffer; zo niet strafrechtelijk, dan toch gevoelsmatig. Er dient een strafrechtelijke vuist te worden gemaakt tegen deze criminelen. Dit vergt lokale recherche, op het niveau van basisteams en districten, rondom wijkagenten, andere basispolitiemensen en gemeentelijke professionals. Lokale recherche is ook nodig als jeugdigen of twintigers als crimineel zijn doorgeroeid, dus als preventie niet meer aan de orde is. Het Pact voor de Rechtsstaat 2.0 vraagt om duizend (extra) lokale rechercheurs. Niet als doel op zich, maar om het leven van (jonge) bewoners sociaal veiliger te maken en als noodzakelijke steun in de rug voor de slachtoffers die worden gemaakt. Zonder effectieve lokale opsporing rijden invloedrijke criminelen jongerenwerkers, reclasseringsambtenaren en jeugdboa's in de wielen.
2. Preventie met Gezag-wijken: meer wijken, dan meer geld. De kernboodschap van het rapport Preventie met Gezag luidt: een versterking van de preventieve aanpak is nodig, maar dan wel *street-wise*, niet vrijblijvend en in combinatie met justitieel optreden. Inmiddels zijn daarvoor - onder dezelfde naam - binnen een landelijke aanpak programma's ontwikkeld op gemeenteniveau. Het aantal deelnemende gemeenten is uitgebreid, tot 27 gemeenten. Voor

deze verbreding is extra budget nodig om effectief te kunnen zijn.

3. Doortastende professionals op straat en in de gezinnen: een vak op zich. Preventie met Gezag pleit voor doortastende preventie; dat vergt professionals die over straatwijsheid beschikken, die op straat zijn als het gebeurt (ook in de late uren) en die een 'klik' kunnen maken met jeugdigen, ook onder lastige of nare omstandigheden. Jeugdboa's kunnen, rondom jeugd- en wijkagenten, daarbij een belangrijke rol vervullen: bij beïnvloeding op straat, maar ook door hulp in te schakelen bij de politie, in het gemeentehuis (voor pure hulp of op het snijvlak van zorg en veiligheid) en richting het zorg- en veiligheidshuis. Dit geldt, vanuit een andere (niet-handhavende) positie, op een wat andere manier ook voor het moderne jongerenwerk. Om op straat invloed te hebben zijn niet alleen sociale vaardigheden nodig, maar ook de kwaliteit om zaken in publieke organisaties voor elkaar te krijgen (b.v. een slaappleats of het wegnemen van een bureaucratische blokkade). Er lijkt, zo merk ik op straat, een nieuw type professional op te staan dat dit kan. Soms is dit toeval; soms een brede beleidsinspanning, zoals in Arnhem.